

EL CONEIXEMENT DEL MEDI SOCIAL A L'EDUCACIÓ INFANTIL

Antoni Gavalrà Torrents. Àrea de Didàctica de les Ciències Socials

Reflexió del que s'havia treballat a la formació inicial en el pla 71

L'especialitat d'Educació Preescolar de l'Escola de Mestres de Tarragona, era, sense por a equivocar-nos, la que tenia el programa d'assignatures més adaptat a les circumstàncies reals de la professió per a la qual s'havia gestat. A l'arribar la reforma de l'ensenyament a Magisteri, el curs 1992-93, ha resultat ser l'especialitat amb menys canvis sobre el seu programa, ja que aquest era força ajustat en l'especialitat més nova, i alhora, perquè comptava amb bones dosis de reflexió sobre aspectes de treball aplicat, professionalitzador. Les altres especialitats que existien al pla vell —Ciències, Filologia i Ciències Humanes— pecaven d'anar encarades en tot i per tot a formar professionals de cicle mitjà i, sobretot, superior d'EGB. La nova especialitat d'Educació Infantil, indiscutiblement, ha recollit el testimoni de la de Preescolar.

L'especialitat que coneixíem més del pla vell, la de Ciències Humanes, tenia un programa clàssic, format per diverses assignatures de Geografia, d'Història i de Filosofia. Eren compartiments de la ciència històrica o geogràfica, sense l'alè fresc de programes renovats, ni d'enfocs discursius d'ensenyament. Eren assignatures de Facultat incorporades a la baixa a unes escoles que demandaven una altra realitat, assignatures que els calia potenciar un treball més professionalitzador. D'aquí que no resultés gens estrany que els alumnes mestres de Ciències Humanes que acabaven els estudis de Magisteri, prosseguissin estudis a la Facultat de Lletres, amb l'especialitat de Geografia o d'Història, majoritàriament, per fer una llicenciatura. Després, la circumstància de la manca de places feia a alguns, retrobar-se amb els seus orígens, i entrar al treball per la via originària.

L'especialitat de Preescolar tenia una sola assignatura de l'àmbit de les Ciències Socials: era el Coneixement de Catalunya. L'assignatura, amb diversos noms, segons el moment i la circumstància, era un compendi del que avui entenem com a Ciències Socials, o almenys amb la pretensió de ser-ho. S'hi començà impartint des de Geografia, Institucions polítiques, Art, Literatura i Folklore, ampliat, en alguns casos, a temes d'Economia i d'Història. Era tot el que l'alumne de Preescolar treballava de Ciències Socials en els tres anys d'estada a l'escola. En aquesta

assignatura treballava només continguts —això sí, catalans— i descoberta del medi, integrats en una nació on hauria de treballar. Més endavant els continguts s'esporgaren i hi entrà una part didàctica aplicada, pràctica, referida a mòduls de treball d'unitats didàctiques, on els alumnes mitjançant la practicitat arribaven a comprendre problemes teòrics i a dissenyar temes reals propers, d'entorn. Aquests temes s'havien d'ajustar quant a temps, quant a continguts de tota mena i quant a aplicació real, que era, en definitiva, com es demanava que resultés el producte.

Amb aquest bagatge es pot dir, sense embuts, que era ben poca la reflexió didàctica de Ciències Socials que es treballava amb els alumnes de l'Escola de l'especialitat de Preescolar. Feia continguts en una època en què aquests primaven, empesos com estàvem en una dinàmica de recuperació cap a una escola activa, lliure, catalana i democràtica. El resultat, en conjunt, era el que sorgia d'un nou marc polític, i pel que es prioritzava era, segurament, el que convenia. I res més. De reflexions, poques, i, en general, quan hi eren, massa sectoritzades de la matèria, massa parcel·lades, massa relativitzades a la disciplina com a tal.

Entra en escena el pla nou de Magisteri

El pla nou de Magisteri es posa en marxa el curs 1992-93 amb el 1r. i el 2n. a ple rendiment. El curs 1993-94 es clou el cicle amb el 3r. de carrera. El pla nou presenta diverses variants respecte al pla anterior. Un que afecta a les àrees de les Ciències Socials en la configuració del recorregut de mestre, es concreta en la recent estrenada especialitat d'Educació Infantil. S'hi incorporen dues matèries noves: una és l'Entorn Social i l'altre el Coneixement del Medi Social. La primera passa a ser la continuadora de l'extingit Coneixement de Catalunya, amb els criteris de llengua i de nació que la caracteritzaven. La segona, el Coneixement del Medi Social, nova de trinca, implica un replanteig didàctic de com treballar l'àrea als nivells corresponents de l'Educació Infantil. Era, evidentment, la matèria que completaria el cicle.

El programa de l'assignatura dissenyat per primera vegada al voltant d'un eix definidor concret, s'ha dividit en cinc grans apartats:

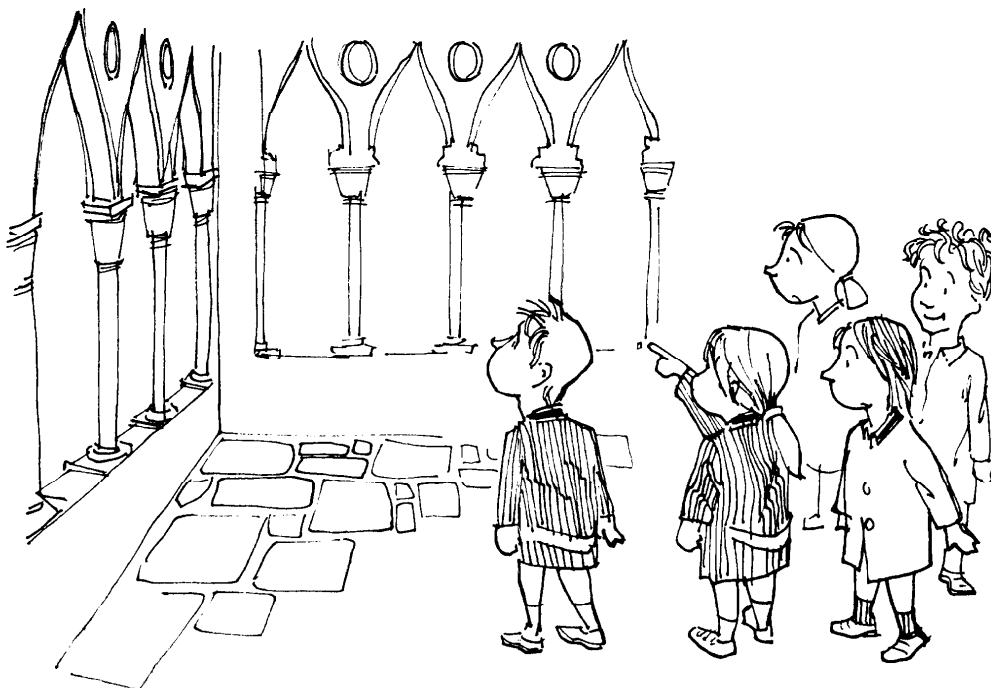
- 1) Què es la didàctica de les Ciències Socials.
- 2), 3) i 4) Continguts: fets i conceptes, procediments i valors a l'etapa infantil.
- 5) L'espai en geografia i el temps històric en el cicle infantil.

En el primer bloc s'ha presentat la didàctica en el context general educatiu, les disciplines que conformen les Ciències Socials, i les aportacions de la geografia i la història a l'ensenyament a través de les diferents escoles que hi ha hagut i que hi ha en el panorama educatiu. Aquest context s'ha triat per tal que l'alumne s'adoni dels diferents models pedagògic-didàctics que ha estat vigents al llarg del temps i per tal que vegin els punts positius de cada model. Quant al repàs classificatori de les Ciències Socials, s'ha realitzat perquè desfacin el tòpic de la Geografia i la Història com a úniques Ciències Socials, i hi incorporin disciplines com la Història de l'Art, la Política, l'Economia, la Sociologia, l'Antropologia i la Psicologia. El treball pràctic que s'ha realitzat —complementari del teòric—, ha estat la lectura i el comentari de les aportacions d'una de les Ciències Socials —en concret, de la Ciència Política a l'ensenyament—, més en qüestions de problemes que s'hi detecten que en respostes o solucions ja elaborades i contrastades. El cinquè bloc —l'espai— s'ha presentat en forma de lectura.

El segon bloc referit als continguts a les edats pròpies de l'especialitat ha estat l'eix del quadrimestre amb dues

hores de classe setmanals, i serà aquí el que exposarem. El treball, diversificat, ha contemplat cinc punts de reflexió i de treball.

El primer ha estat la presentació dels continguts de Ciències Socials referits a la Llar d'Infants i a Parvulari. La comprensió s'ha realitzat a través del marc teòric que contempla el disseny complementat a través d'un exemple pràctic, prèviament lliurat, per acabar d'arrodonir-ho amb un exercici realitzat de forma individual pels propis alumnes. EL segon punt ha estat treballar la comprensió del disseny català, primer en la presentació de les tres grans àrees de l'Educació Infantil, per centrar-se, posteriorment, en la segona àrea, o sigui en la intitulada "Descoberta de l'entorn natural i social". Aquesta part s'ha complementat amb la lectura del primer i del segon nivell de concreció —total o parcial, en el millor dels casos— del material editat per la Conselleria, o d'una part concreta. A aquesta lectura comprensiva s'ha confeccionat un disseny de material, per grups, d'allò que s'havia treballat. El tercer punt a discussió i debat s'ha centrat en la literatura generada sobre els continguts i les seves aportacions per a una millor comprensió. El quart punt d'aquest segon bloc ha estat repassar experiències realitzades a l'àrea, quatre de les quals s'han presentat resumides en un dossier lliurat a l'alumne per tal d'agilitzar-ne el tema, dues més s'han llegit i discutit, i una darrera s'ha demanat a la classe, per grups, diversificada de les altres ja treballades. El cinquè aspecte

ha consistit en l'anàlisi d'unes pràctiques programades per Educació Infantil referides a les disciplines socials de Geografia, d'Economia, d'Antropologia, d'Història, de Ciència Política i de Sociologia, amb un mínim de sis i un màxim de quinze per cada matèria. Aquest apartat s'ha acompanyat de la presentació d'una pràctica, confeccionada en grup, diferent i/o complementària de les llegides, la qual s'ha mostrat, explicat i desenvolupat al conjunt de la classe en cada un dels blocs assenyalats.

Les pràctiques presentades pels alumnes sobre les diverses disciplines han estat molt enriquidores.

Un dels aspectes positius en la construcció de l'aprenentatge ha estat que tant la part teòrica com la vessant pràctica, perfectament clares, es treballassin amb un bon suport de les diverses disciplines socials, o sigui allò que en el segon bloc anterior era presentat amb el número cinquè.

Aquestes pràctiques han estat dissenyades pels alumnes, futurs mestres, en funció de les que ja tenien de model i d'exemple, circumstància que ha implicat que aquests, els models, ja no es poguessin exemplificar. Les pràctiques noves, s'han explicat i representat, aplicant els paràmetres d'objectius de la ciència referent al disseny català. Els objectius d'aprenentatge de les pràctiques de Ciències Socials posades a consideració, i amb els que s'ha fet el disseny responien a les següents particularitats:

- *Antropologia*: familiaritzar als xiquets/tes amb d'altres cultures i ajudar-los a entendre millor la seva;
- *Sociologia*: mostrar als nens i nenes com desenvolupen els seus papers els diferents operaris d'una comunitat i entendre la relació d'aquestes persones amb el nen de preescolar;
- *Economia*: subratllar la interdependència de les persones pel que fa als béns essencials i als serveis;
- *Ciència política*: introduir al grup en els processos bàsics de govern al nivell de la pròpia classe;
- *Història*: donar als xiquets un sentit del passat i de la seva relació amb el present;
- *Geografia*: presentar els fonaments geogràfics a través de l'estudi de la creació dels models i trets característics més importants d'un país.

Les pràctiques preparades pels alumnes han estat diverses, conforme els punts de referència del disseny en què es fixaven, i en els objectius que volien assolir. Així, per a cada disciplina es presenten les que s'han treballat a classe, en tots els casos més d'una, separades convenientment dels objectius a assolir per les diferents àrees. Han estat les següents:

Antropologia:

- Mitjançant la pràctica amb un mirall, amb el joc de les ordres, la mímica i els sentiments, es familiaritza el nen

amb d'altres cultures i es reforça la descoberta d'un mateix.

- A través de la festa d'aniversari d'un alumne es lliga amb la familiarització de la seva cultura. A més, en aquest aniversari es treballen conjuntament aspectes de confecció de calendari, elaboració de llaminadures, etc.

• A través de la llegenda de Sant Jordi es procura que entenguin la tradició del dia. L'escenificació de la simbologia de la llegenda implica que cada alumne participa amb un personatge, retallat i pintat, enganxat a la roba, complementat amb la confecció d'una rosa de paper.

Sociologia:

- Percepció del servei que ens ofereix un treball, en aquest cas el taxi. Amb un cotxe fet de cartró l'alumne taxista porta passatgers a diversos indrets. El rol dels alumnes serà tant el de taxista com el d'usuari.

• Treball representat després de la visita a la classe d'un guàrdia que regula la circulació. La finalitat és la de poder sortir de l'escola amb un mínim de seguretat, alhora que lentament es van aprenent els senyals de circulació més usuals.

• Mitjançant el funcionament participatiu consistent en la visita a un restaurant, on cada alumne té un rol diferenciat, s'intentarà arribar a la coneixença de les diverses professions, primant actituds de respecte, torn de paraula, etc.

- A través d'un hipotètic viatge amb tren, ajudats d'un conte, de cançons i de material realitzat pel mestre, es pretén que compreguin i valorin la feina de les persones que s'encarreguen del transport públic.

• Interacció entre treball i una eina o estri que s'utilitza. Es comença pel treball de la mare i del pare i s'amplia a d'altres. Es complementa amb el joc de les parelles en el qual cada xiquet porta el dibuix d'un ofici o d'un instrument que aquest fa servir. A la parada d'una cançó que sona s'han de fer parelles, d'ofici i instrument.

Economia:

• A través de la pràctica sobre el que fa el pescador es treballa el concepte d'economia com a necessitat de cobrir els serveis bàsics, en aquest cas a través de la pesca. El disseny presenta la necessitat de treballar amb làmines, un mural, un conte, una cançó i un vídeo.

• Contestant per què hem de pagar en un restaurant es busca la comprensió del fet que hi ha persones que ens ajuden a satisfer les nostres necessitats, i que aquestes, alhora que ens proporcionen un servei, necessiten com a contraprestació uns diners que, d'igual forma, els serviran per fer front a les seves necessitats.

• L'objectiu per endinsar-nos en economia es presenta a través de la qüestió sobre com arriba la llet a casa. Amb un sistema de classe dividit en quatre racons: el camp, la fàbrica on es fa el procés, el supermercat i la casa, cada

alumne té una ocupació dins d'un recorregut. Tot l'aspecte és complementat amb la visita a una granja o a una fàbrica.

- A través d'un racó de la classe es munta una botiga de roba per on passaran els alumnes en les funcions de venedor i de comprador, respectivament. En aquesta segona comesa els caldrà disposar d'uns diners de cartó, preparats a l'efecte, els quals seran motiu de conversa sobre la seva utilitat i la limitació a què obliguen a l'hora de comprar.

Ciència política:

- Amb el joc anomenat El tren cec, es buscarà que els nens aprenguin a col·laborar i a respectar unes normes donades. El joc consisteix a fer trens de quatre-cinc alumnes, agafats per les espatlles, amb els ulls tapats, els quals són conduïts per un maquinista, situat al darrera del grup, que dóna ordres amb senyals a l'espatlla i al cap, les quals han de passar, successivament, del de darrera al de davant.

- Aprendre a repartir els càrrecs mitjançant un joc, a través d'un conte. La simulació preparada és el viatge amb vaixell. Es valora l'activitat pel reforç de l'autoestima que cal potenciar en alguns alumnes.

- Treball basat a repartir els càrrecs d'aula. Primer de forma voluntària es demana que triïn el que més els agrada, aspecte que provocarà un conflicte perquè alguns no són escollits. Debat perquè cedeixin. Col·locació de símbols per tal que actuïn de forma coherent i conseqüent.

- Pràctica basada en el fet que la mare ha de sortir a treballar fora de casa, de manera que el pare es veu forçat a treballar en les feines de la llar. Comprensió complementària d'aquestes, amb escenificació inclosa.

- A través de l'objectiu d'aprendre a respectar l'ordre i els torns establerts s'avança perquè entenguin el concepte del vot. Per presentar l'activitat es treballa amb un mural del tren i de vagons, per adquirir el coneixement de l'ordre per repartir estris i finalment es passarà a decidir on es va a una excursió que ha generat debat previ.

Història:

- Donar als nens/nes un sentit del passat i la seva relació amb el present a través de l'explicació d'un conte on es comparen jocs d'abans i d'ara.

- Explicació d'un conte en què apareguin relacions de parentiu, els personatges del qual són incorporats a un mural o a la pissarra establint un esquema de relacions. Posteriorment s'hi incorporaran els subjectes reals de la família, amb fotografies per visualitzar-ho més.

- Introducció del concepte de passat-present aprofitant les joguines pròpies, les de possibles germans i la dels seus pares, la qual cosa farà que es treballin diverses classificacions temporals.

- A través d'una televisió amb botons de diferents colors corresponents al present, al passat i al futur, i d'un

presentador "adequat" a cada moment, el qual configura la informació i els diàlegs, es pretén de conèixer els canvis produïts pel pas del temps i s'articulen previsions de futur de com podrà ser el referit aparell.

Geografia:

- Experiència d'un viatge, en conte, on al nen imaginari se li fan preguntes de contrast sobre les cases, el calçat, la dansa, la vestimenta, la gastronomia, etc.

- A través d'una visita concreta al port, espai encara no interioritzat, es treballa perquè s'adonin de tot allò que l'envolta, així com les activitats que s'hi realitzen, els diferents vaixells, la llotja, els pescadors. Després, en un mural de la classe, enganxaran material realitzat per ells mateixos, on es capti, significativament, la seva comprensió.

Apunts valoratius

Sense ànim d'exhaustivitat es poden donar uns quants punts de reflexió de com ha resultat el programa de la nova assignatura per a Educació Infantil i del que ha representat per als futurs mestres. Serien, a grans trets, els següents:

a) El programa de Coneixement del Medi Social aplicat a l'Educació Infantil és la matèria didàctica que complementa l'especialitat en qüestió, després d'haver cursat l'Entorn Social, assignatura de continguts.

b) El programa de Coneixement del Medi Social aplicat a l'Educació Infantil necessita retocs lleugers, per tal que no perdin tremp les concrecions de temps i espai, situades ara massa al final.

c) El programa de Coneixement del Medi Social, al fraccionar la matèria social objecte d'estudi, ha implicat una major diferenciació de les disciplines socials, implicant alhora una major concreció.

d) Les pràctiques realitzades pels alumnes han resultat, en general, ben travades, molt creatives i generosament participatives.

e) Les pràctiques de la disciplina han donat múltiples pistes de treball en l'àmbit social. El lligam entre el perquè i el com s'ha aconseguit. El quan concret sobre si P-3, P-4, etc. ha presentat, en alguns casos, alguna que altra ombra de resolució.

f) El disseny treballat segons la base constructivista en psicologia i amb el paradigma radical en ciències socials ha configurat la resolució de problemes de forma creativa.